

УДК 378.025:81.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-2-32>

Оксана КУЗНЕЦОВА,
 orcid.org/0000-0003-2654-8536
 кандидат філософських наук,
 доцент кафедри іноземних мов

Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет
 імені Вадима Гетьмана»
 (Київ, Україна) kuznetsova. o.o.@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

У статті розкрита сутність іношомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти під час навчання у закладі вищої освіти. У сучасній педагогічній науці визначення іношомовної комунікативної компетентності остаточно не сформовано. Іношомовна комунікативна компетентність розглядається, з одного боку, як здатність здійснювати іношомовне спілкування, правильно використовуючи систему мовних, мовленнєвих і стилістичних норм, а також правил комунікативної поведінки відповідно до ситуації спілкування, а з іншого – як готовність до іношомовного спілкування. Майбутні фахівці повинні бути готовими до творчого застосування фахових знань із іноземної мови. Комунікативну компетентність визначаємо як сукупність знань, умінь і навичок, здатність особистості їх застосовувати та досвід, необхідний для ефективного спілкування у певних комунікативних ситуаціях. Технологіями формування іношомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти можуть бути інтерактивні технології навчання. Особливість інтерактивного навчання полягає у тому, що освітній процес здійснюється за умови постійної, активної взаємодії усіх його учасників. Підкреслюється важлива роль ігрових методик, зокрема організації рольових і ділових ігор, що веде до формування стійкого бажання вивчати іноземну мову, удосконалювати свої навички іношомовної комунікації. У процесі спілкування на заняттях з іноземної мови здобувачі вищої освіти навчаються розв'язувати складні завдання на основі аналізу вихідних даних, визначати суперечності, висловлювати альтернативні думки, приймати виважені рішення, брати участь у дискусіях; моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід через включення у різні життєві ситуації та переживати їх. Метою навчання іноземної мови у ЗВО є не тільки оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації, а і набуття професійно спрямованої іношомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності.

Ключові слова: іношомовна комунікація, компетентність, фахова підготовка, комунікативна компетентність.

Oksana KUZNETSOVA,
 orcid.org/0000-0003-2654-8536
 Candidate of Philosophical Sciences,
 Associate Professor of Foreign Languages
 National Economic University named after Vadym Hetman
 (Kyiv, Ukraine) kuznetsova. o.o.@gmail.com

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE DURING PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS

The article considers the theoretical and practical aspects of the development of foreign language communicative competence of future teachers, analyzes the main structural components of foreign language communicative competence. The object of the author's investigation is formation of professional competence. On the basis of theoretical generalization of scientific literature the author points out components of professional competence. Competences are indicators that determine the readiness of future professionals for specific activities, personal development and productive participation in society. Communicative competence is defined through a set of knowledge, skills and abilities, as well as considered as the ability of an individual to communicate as a complex multicomponent speech activity, the nature of which is influenced by various factors. Speech competence means readiness to set and achieve the goal of oral and written communication: to receive the necessary information, present and defend one point of view in dialogue and in public speaking based on recognition of diversity of positions and respect for other people values.

Foreign language competence reflects the interaction of foreign language knowledge, skills and values of the individual, the ability of the future graduate to act in the mode of secondary language personality in a professionally oriented situation of communication with professionals from other specialties. The important role of playing techniques is emphasized, in particular the organization of role-playing and business games, which leads to the formation of a stable desire to learn a foreign language, to improve their foreign language communication skills.

The technologies of formation of foreign language communicative competence of future specialists in higher education institutions can be interactive learning technologies, the essence of which is that the educational process is carried out under the condition of constant, active interaction of all members.

Key words: foreign language communication, competence, professional training, communicative competence.

Постановка проблеми. Якість вищої освіти передбачає підвищення вимог до випускників закладів вищої освіти, котрі повинні бути готовими до творчого застосування фахових знань із іноземної мови. Формування комунікативної компетентності майбутнього фахівця є можливим у процесі вивчення іноземної мови. Сьогодні існує велика кількість педагогічних технологій, серед яких викладач може вибрати ті, які відіграватимуть важливу роль у формуванні комунікативної компетентності майбутнього фахівця, що сприятимуть придбанню нового соціокультурного досвіду, удосконаленню вмінь і навичок спілкування, розширенню комунікативних можливостей, підвищенню рівня професійної культури фахівця тощо.

Аналіз досліджень. Питання структури та сутності понять термінів «компетенція» і «компетентність» у галузі освіти досліджували: О. Антонова, Л. Маслак, Н. Бібік, С. Бондар, С. Вітвицька, Н. Волкова, М. Головань, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Зязюн, В. Кальней, О. Пометун, Г. Селевко, Н. Сидорчук, Ю. Татур, А. Хуторський, Ф. Шаріпов, С. Шишов та ін.

Виклад основного матеріалу. Компетентності, на думку науковців, є індикаторами, що дозволяють визначити готовність майбутніх фахівців до конкретної діяльності, особистого розвитку та продуктивної участі у житті суспільства. Водночас позиції дослідників щодо окреслення поняття «компетентність» неоднозначні: одні ототожнюють їх із компетенціями, сукупністю знань, умінь, навичок особистості, готовністю до діяльності, інші підтримують думку, що ця категорія є окремим особистісним утворенням.

У процесі аналізу досліджень встановлено існування як широкого, так і більш вузького тлумачення поняття «компетентність». У широкому сенсі компетентність переважно розуміється як ступінь зрілості людини, яка припускає певний рівень психічного розвитку особистості (навченість і вихованість) і дозволяє індивіду успішно функціонувати у суспільстві. У вузькому сенсі компетентність розглядається як діяльнісна характеристика, тобто міра включеності людини у діяльність, що передбачає ціннісне ставлення до останньої.

У словнику іншомовних слів компетентність визначається як властивість за значенням компетентний, тобто: 1) такий, що має достатні знання у якій-небудь галузі; який із чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) котрий має певні повноваження; повноправний, повновладний – вживається у тлумачному словнику української мови (Словник іншомовних слів, 2000: 250).

Словник української мови тлумачить компетентний як такий, який має достатні знання у якій-небудь галузі; який із чим-небудь добре обізнаний; тямущий, ґрунтується на знанні, кваліфікований (Словник української мови, 1973: 250).

Н. Щерба стверджує, що компетентність – 1) це набута якість (характеристика) суб'єкта навчання (сукупність якостей), яка походить від накопиченого досвіду володіння та застосування відповідної компетенції (компетенцій) і включає особистісне ставлення до неї та предмета самостійної діяльності студента; 2) це оцінна категорія ступеня індивідуальної відповідності вимогам професії (будь-якої практичної діяльності); 3) це деяка інтегральна здатність, що дозволяє успішно виконувати свої повноваження, оперативно вирішувати проблеми та завдання у різних сферах життя, що вимагає наявності понятійної системи та розуміння, а також відповідного типу мислення; 4) складається зі спеціально структурованих наборів знань, умінь, навичок, ставлень, досвіду, понятійної системи, розуміння, відповідного типу мислення та вміння відібрати потрібні знання у створених людством величезних сховищах інформації, одержаних або вдосконалених у навчанні, та вимагає розвитку здібностей (Щерба, 2007: 17).

Узагальнивши тлумачення науковців, І. Ковальчук визначає комунікативну компетентність через сукупність знань, умінь і навичок, а також розглядає її як здатність особистості здійснювати спілкування як складну багатокomпонентну мовленнєву діяльність, на характер якої впливають різноманітні чинники (Ковальчук, 2018). Тому, на нашу думку, можна визначити комунікативну компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, здатність особистості їх застосовування та досвід, необхідний для ефективного спілкування у певних комунікативних ситуаціях.

Сьогодні існує велика кількість досліджень, присвячених визначенню сутності та змісту таких понять, як «професійна компетентність» та «іншомовна професійна компетентність». Мовленнєва компетентність означає готовність ставити та досягати мети усної та письмової комунікації: одержувати необхідну інформацію, представляти та цивілізовано відстоювати свою думку у діалозі та під час публічного виступу на основі визнання різноманітності позицій і шанобливого ставлення до цінностей інших людей.

Професійні мовні вміння особистості визначають її мовленнєву поведінку. Професійна мовна компетенція передбачає насамперед наявність професійних знань її вміння орієнтуватися у навколишньому світі, вмінь і навичок спілкування.

Тобто вона формується на основі комунікативної компетенції.

Професійну компетентність науковці розглядають із таких позицій: поєднання вмінь, навичок поведінки та дій у межах певної діяльності (Петрова, 2009); поєднання знань, умінь навичок у професійній діяльності без критеріїв оцінювання; поєднання тих самих елементів, але із застосуванням стандартів (Борова, 2013); поєднання здібностей та особистісних якостей людини (Правдівляний, 2006).

Іншомовна компетентність не є простою сукупністю знань, умінь, навичок, однак, як результат освітнього процесу, вона відображає взаємодію іншомовних знань, умінь і ціннісних відношень особистості (Галкіна, 2014), здатність майбутнього випускника ЗВО діяти у режимі вторинної мовної особистості у професійно спрямованій ситуації спілкування із фахівцями з інших спеціальностей.

Метою навчання іноземної мови у ЗВО є не тільки оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації, а і набуття професійно-спрямованої іншомовної компетентності засобами іноземної мови для успішного виконання подальшої професійної діяльності. Проблему формування комунікативної компетентності у процесі вивчення іноземної мови досліджено у працях О. Вишневського, І. Зимньої, С. Ніколаєвої, Ю. Пассова, Р. Рамеш, С. Савігнон, Ш. Рівер та ін., проте всі ці дослідження присвячені загальним питанням формування комунікативної компетентності.

І. Ковальчук вважає, що сутність процесу формування професійно-комунікативних умінь здобувачів вищої освіти можна розглядати як підготовку до спілкування у різних умовах професійної діяльності. У її основі – рівноправна взаємодія суб'єктів цього процесу. Такий підхід передбачає комплексне використання сукупності засобів навчання та побудову цілісного освітнього процесу у ЗВО для формування у майбутніх фахівців комунікативних умінь, а звідси – і професійно-комунікативної компетентності (Ковальчук, 2018).

В. Галкіна вважає, що технологічна складова частина формування іншомовної професійної компетентності фахівців передбачає визначення її структури та компонентів. Спираючись на наукові дослідження у системі вищої освіти, вона включає у структуру мотиваційно ціннісний, когнітивний, комунікативний і контрольньо-оцінний компоненти (Галкіна, 2014).

Мотиваційно-ціннісний компонент структури формування іншомовної компетентності містить мотиви, цілі, потреби, ціннісні орієнтації особистості, а також систему мотивів професійної діяльності.

Когнітивний компонент становить систему знань, засвоєних у закладі вищої освіти, з урахуванням їх глибини, обсягу, стилю мислення, етичних норм, соціальних функцій фахівця.

Комунікативний компонент охоплює уміння ясно і чітко викладати думки, переконувати, аргументувати, будувати докази, аналізувати, висловлювати судження, передавати раціональну й емоційну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки, погоджувати свої дії з колегами, обирати оптимальний стиль спілкування у різних ділових ситуаціях, організувати та підтримувати діалог іноземною мовою.

Контрольно-оцінний компонент іншомовної компетентності виявляється в умінні самостійно контролювати результати своєї діяльності та рівень власного розвитку (Галкіна, 2014).

Ми погоджуємося із висновками вченої, що іншомовна професійна компетентність майбутніх магістрів – інтегративне особистісно-професійне утворення, з певним рівнем мовної освіти, яке реалізується у психологічній готовності на певній основі до виконання успішної, продуктивної й ефективної професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім середовищем (Галкіна, 2014).

Вітчизняні науковці визначили основні характеристики фахівця, котрого можна назвати компетентним у професійно-комунікативному плані, зокрема такі: 1) здатність виконувати поставлені завдання, дотримуючись найбільш ефективних шляхів їх вирішення; 2) прихильність до обраної професії, сформованість мотивації щодо професійної праці; 3) результативність професійної роботи; 4) засвоєння норм та еталонів професійної діяльності; 5) забезпечення постійного професійно-особистісного самовдосконалення; 6) наявність необхідного рівня знань і вмінь для результативної роботи, розвиненість умінь аналізувати та прогнозувати свій подальший професійний розвиток; 7) уміння налагоджувати комунікативний контакт із колегами, підлеглими та командуванням; 8) готовність до постійного накопичення професійного досвіду, його збагачення за допомогою участі у різних видах творчої фахової діяльності; 9) уміння об'єктивно оцінювати рівень власної професійної підготовки (Шалигіна, 2013).

Технологіями формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти можуть бути інтерактивні технології навчання. Особливість інтерактивного навчання полягає у тому, що освітній процес

здійснюється за умови постійної, активної взаємодії усіх його членів. Перевагами застосування інтерактивного навчання у закладах вищої освіти є: встановлення дружньої атмосфери та взаємозв'язків між учасниками спілкування; отримання студентами можливості бути більш незалежними та впевненими у собі; заохочення викладачем студентів до співпраці; отримання студентами можливості подолати проблему мовного бар'єру; нівелювання авторитарної позиції викладача; залучення до роботи кожного студента; постійне й активне використання раніше набутого досвіду тощо.

Аналізуючи свої дії та дії партнерів, учасники освітнього процесу змінюють свою модель поведінки, більш усвідомлено засвоюють знання та вміння, тому інтерактивні методи є не тільки засобом покращення навчання, але і засобом посилення виховних впливів.

Як стверджує Н. Головка, інтерактивні технології навчання базуються на особистісно-діяльничому підході та включають неситуативні (діалог) і ситуативні (ігрові – імітаційні та неімітаційні, неігрові інтерактивні методи – аналіз і моделювання педагогічних ситуацій тощо) методи навчання. За інтерактивного навчання відбувається взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і студент, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання (Головка, 2020). Викладач під час інтер-

активного навчання виступає як організатор процесу навчання, консультант. Головними у процесі навчання є взаємодія між студентами та співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, студенти беруть на себе відповідальність за результати навчання. У процесі спілкування студенти навчаються розв'язувати складні завдання на основі аналізу вихідних даних, визначати суперечності, висловлювати альтернативні думки, приймати виважені рішення, брати участь у дискусіях; моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід через включення у різні життєві ситуації та переживати їх; вчитися будувати конструктивні відносини у групі, визначати своє місце у ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути до діалогу, знаходити спільне розв'язання проблеми; розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Висновки. Таким чином, компетентність – це продукт професійної освіти, в основі якої лежить орієнтація на зовнішній результат. Можна вважати, що до змісту професійно-комунікативної компетентності належать такі компоненти, як: знання, уміння та навички; способи здійснення навчально-комунікативної діяльності – стратегії та прийоми; досвід; ставлення, установки, ціннісні орієнтири, мотиви, інтереси та потреби, а також особистісні риси майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борова Т. А. Формування іншомовної компетентності в майбутніх економістів як чинник підвищення якості їхньої професійної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 28. С. 448–455.
2. Галкіна В. Д. Зміст і структура іншомовної професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 4 (41). С. 24–29.
3. Головка Н. Інтерактивні технології навчання : Курс лекцій. Київ : ЦП «Компринт», 2020. 130 с.
4. Ковальчук І. С. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. / ЖДУ ім. І. Франка, Житомир, 2018. 21 с.
5. Петрова А. І. Формування іншомовної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності в процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2009. 20 с.
6. Прадівляний М. Г. Формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей засобами сучасних інформаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2006. 20 с.
7. Словник іншомовних слів / уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
8. Словник української мови : в 11 т. / ред. коллег. І.К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1973. 840 с.
9. Шалигіна Н. П. Комунікативна компетентність військових фахівців як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_5_31 (дата звернення 01.10.2021).
10. Щерба Н. С. Підготовка вчителя до формування в учнів іншомовної стратегічної компетенції як засобу адаптації у глобалізованому суспільстві. *Нові технології навчання*. 2007. Спец. вип. 48. Ч. 2. С. 17–19.

REFERENCES

1. Borova T. A. Formuvannia inshomovnoi kompetentnosti v maibutnikh ekonomistiv yak chynnyk pidvyshchennia yakosti yikhnoi profesiinoi pidhotovky. [Formation of foreign language competence in future economists as a factor in

- improving the quality of their training] Pedagogika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. 2013. Vyp. 28. S. 448–455. [in Ukrainian]
2. Halkina V. D., Zmist i struktura inshomovnoi profesiinoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia. [Content and structure of foreign language professional competence of future masters of military management]. Visnyk Natsionalnogo universytetu oborony Ukrainy. 2014. 4 (41). S. 24–29. [in Ukrainian]
3. Holovko N. Interaktyvni tekhnolohii navchannia: Kurs leksii. [Interactive learning technologies] Kyiv: 2020. TsP “Komprynt”, 130 s. [in Ukrainian]
4. Kovalchuk I. S. Formuvannia profesiino-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh [Formation of professional and communicative competence of future officers in the process of studying humanities in higher military educational institutions]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. / ZhDU im. I. Franka, Zhytomyr, 2018. 21 s. [in Ukrainian]
5. Petrova A. I. Formuvannia inshomovnoi kompetentnosti maibutnikh menedzheriv zovnishnoekonomichnoi diialnosti v protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of foreign language competence of future managers of foreign economic activity in the process of professional training]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04./ Vinnytskyi derzh. pedahohichnyi un-t im. Mykhaila Kotsiubynskoho. Vinnytsia, 2009. 20 s. [in Ukrainian]
6. Pradivlianni M. H. Formuvannia profesiino spriamovanoi inshomovnoi kompetentnosti fakhivtsiv tekhnichnykh ta ekonomichnykh spetsialnostei zasobamy suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii [Formation of professionally oriented foreign language competence of specialists of technical and economic specialties by means of modern information technologies] : avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.04. / Vinnytskyi derzh. pedahohichnyi un-t im. Mykhaila Kotsiubynskoho. Vinnytsia, 2006. 20 s. [in Ukrainian]
7. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words] / Uklad.: S. M. Morozov, L. M. Shkaraputa. Kyiv: Naukova dumka, 2000. 680 s. [in Ukrainian]
8. Slovnyk ukrayins'koyi movy [Dictionary of Ukrainian language] : v 11 t. / [red. koleh. I. K. Bilodid ta in.]. Kyiv: 1973. Naukova dumka, 840 s. [in Ukrainian]
9. Shalyhina N. P. Komunikatyvna kompetentnist viiskovykh fakhivtsiv yak psykhologo-pedahohichna problema. [Communicative competence of age specialists as a psychological and pedagogical problem] Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, vyp. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_5_31 (data zvernennia 01.10.2021) [in Ukrainian]
10. Shcherba N. S. Pidhotovka vchytelia do formuvannia v uchniv inshomovnoi stratehichnoi kompetentsii yak zasobu adaptatsii u hlobalizovanomu suspilstvi. [Teacher preparation for the formation of students' foreign language strategic competence as a means of adaptation in a globalized society] Novi tekhnolohii navchannia. 2007. Spets. vyp. 48. Ch. 2. S. 17–19. [in Ukrainian]